

CONSTANTIN NICA

**LIBERALISMUL DIN ROMÂNIA
— TEORIE ȘI PRACTICĂ
VOL. I, II**

București, Editura Institutului de Științe
Politice și Relații Internaționale, 2005,
2006, vol. I 338 p., vol. II 349 p.

DESPRE LIBERALISM ÎN ROMÂNIA

HENRIETA ȘERBAN

Lucrarea analizează modernizarea instituțiilor politice din Principatele Române și din România, situându-se în mod fericit la confluența dintre științele politice și istoria politică. În cel de-al doilea volum, autorul analizează în amănunt liberalismul din România în contextul democrației reprezentativ-parlamentare. Analiza se axează pe aspectele doctrinare, ideologice și pragmatice legate de activitatea exponenților reprezentativi ai liberalismului românesc timpuriu, ale căror nume și opere au fost prezentate deja din primul volum al lucrării.

Structura primului volum cuprinde patru capitole. În primul capitol, intitulat „Liberalismul — teorie socială asupra modernității“, autorul abordează tranziția de la feudalism la capitalism în vestul Europei, subiect abordat prin *prisma caracteristicilor unui proces de înnoiri sociale*, apoi caracteristicile definitorii ale modernității de tip liberal, urmate de particularitățile tranziției Principatelor Române la civilizația modernă. Tema capitolului al doilea, „Liberalismul din Principate — geneză și întemeietori“, pornește de la argumentarea premisei importanței liberalismului în contextul cristalizării culturii moderne române, ca factor

al „renașterii naționale“, trecând prin analiza opiniilor, dezbatelor și controverSELor legate de geneza liberalismului românesc. În continuare, sunt prezentate portrete ale întemeietorilor liberalismului ca formatori ai generației prepașoptiste. Astfel, Dinicu Golescu apare în calitate sa de admirator și adept al civilizației europene avansate, Ionică Tăutul ca un gânditor politico-social al „boier-nașilor“, iar Tudor Vladimirescu este valorificat ca un prim exponent al renașterii naționale a românilor. Capitolul al III-lea, intitulat „Pașoptismul și întemeierea societății moderne“, abordează exponenții, programele și prioritățile pașoptismului, dar și coordonatele mai teoretice și finalitățile sale — emanciparea națională, organizarea statului modern, instituirea democrației, necesitatea reformelor sociale. Capitolul al IV-lea, „Liberalismul din România — originalitate și influențe apusene“, tratează specificitatea și caracteristicile liberalismului din Țările Române, în paralel cu ponderea și semnificațiile influențelor liberalismului vest-european.

Cu acest tablou al structurii lucrării, înțelegem că primul volum abordează conținuturile, semnificațiile și evoluția liberalismului din România de la originile sale. Meritul lucrării este de a identifica primele manifestări de cultură liberală din România, în contextul identificării mai largi a unei nevoi de reflecție și de sistematizare a acestui fenomen de cultură politică și de teorie politică, de istorie a doctrinelor politice care datează încă din a doua parte a secolului al XIX-lea. Acele analize sunt considerate de autor opere timpurii, militante și partinice, elogioase și excesiv subiective, referitoare cu precădere la perioadele revoluționare din anii 1821 și 1848. Autorul a valorificat elementele obiective, profilul politico-social al anumitor personalități liberale, contribuțiile unor economiști români la înfăptuirea modernizării din abordările predominant parțiale și fragmentare de până la începutul secolului XX, atât elementele de sociologie generală, de sociologie a culturii, cât și de economie politică, de istorie a ideilor politice și juridice, elaborate de Alexandru D. Xenopol, Pompiliu Eliade, Ștefan Zeletin, Dimitrie V. Barnoschi, Eugen Lovinescu, Mihail Manoilescu, Nicolae Iorga, Constantin I. Băicoianu, Ioan C. Filitti, Nicolae P. Arcadian, Ion Angelescu, Victor Slăvescu, Andrei Rădulescu etc. Autorul a urmărit studiile cu subiect liberal și în perioada dintre 1945 și 1989, mai puțin favorabilă cercetării teoriei politice liberale, marcată de o perspectivă de minimalizare sau demonizare a liberalismului, considerat mai ales ca un produs nereprezentativ pentru cultura română, cu un caracter exclusiv de clasă, chiar de grup. Autorul precizează că, de la sfârșitul anilor '50 și până în anul 1989, au fost publicate cărți despre aceste figuri liberale ale vieții publice: *Andronache Donici* (1959); *Gheorghe Magheru* (1969), *Simion Bărnuțiu* (1969), *Constantin A. Rosetti* (1969), *Vasile Boerescu* (1974), *Alexandru G. Golescu* (1974), boierii *Golești* (1979, 1982), *Dumitru Brătianu* (1984), *Gheorghe I. Brătianu* (1988), *Ioan G. Duca* (1989). De asemenea, în lucrare au fost valorificate (în special în cel de-al doilea volum) documentele politice legate de evenimentul Marii Uniri, de reformele politico-constituționale dintre anii 1917 și 1923, sau de prăbușirea sistemului politic de tip liberal (în februarie 1938).

Volumul al doilea al lucrării cuprinde trei părți. Partea întâi se intitulează „Liberalismul — suport teoretico-filosofic al democrației reprezentative parlamentare“. Autorul discută în primul capitol „Reprezentativitatea și legitimitatea — dimensiuni constitutive ale democrației liberale“, prin interogări legate de esența reprezentativității politice, considerând dreptul natural modern și primele reflecții asupra reprezentativității liberalismului european și perspectiva sa conceptuală asupra reprezentativității, precum și atributele democratico-liberale ale sistemelor politice — reprezentativitatea și legitimitatea. În cel de-al doilea capitol autorul abordează „Separația puterilor în stat — principiu definitoriu al teoriei liberale despre democrația reprezentativă“, analizând perspectivele clasice deschise de John Locke și de Charles Ch. Louis de Montesquieu privind separația puterilor în stat, puse în relație cu transpunerile lor contemporane în practică și cu interpretările contemporane. Capitolul al treilea, „Sistemele parlamentare occidentale — modelul clasic al democrației liberale“, pornește de la teoria sistemului parlamentar, considerat ca fundament conceptual al democrației liberale, apoi studiază sistemele parlamentare occidentale, interpretate ca expresii ale concilierii între putere și libertate, și apoi analizează dimensiunile politice și sociologice ale sistemelor bicamerale occidentale. Partea a doua, sub titlul generic „Democrația liberală în România — geneza și consacrarea sistemului parlamentar“, tratează „Reprezentarea politică premodernă — idei și instituții“ și „Geneza și consacrarea sistemului parlamentar“ evaluând din perspectiva științelor politice elemente specifice de istorie politică românească. Partea a treia, numită „Reprezentanța națională și funcționarea democrației liberale“, analizează această instituție în ceea ce privește funcțiile sale, raporturile cu celelalte puteri și cu partidele politice. Partidelor politice românești din acea perioadă li se alocă un subcapitol special pentru a sublinia importanța lor ca agenți de exprimare democratică a voinței naționale. De asemenea, Partidul Național Liberal este analizat separat în contextul dinamicii sistemului parlamentar modern românesc. În continuare, demersul autorului se apropie de zilele noastre cu o abordare a liberalismului și democrației în condițiile „societății de masă“.

Reprezentanții liberalismului românesc au urmărit realizarea concomitentă a emancipării naționale și sociale a poporului român, ceea ce a avut drept consecință instituționalizarea democrației. Autorul își prezintă analiza drept o investigație asupra unui „caz“ de modernizare politică, acela al Principatelor Române. Se investighează evoluția unor țări aflate în dependență față de puteri străine, într-un stadiu general de subdezvoltare economică și socială, cu structuri arhaice, conservatoare, cu o populație săracă, alcătuită mai ales din locuitori de la sate, țări care ajung, prin emancipare politică, stat național.

Autorul arată că încă din anii '20 ai secolului al XIX-lea liberalii români au avut meritul de a susține că evoluția politică a societății în sens democratic nu se poate realiza prin speranța de a descoperi „omul providențial“, despotul bun sau conducătorul cu însușiri excepționale care, dirijând toate activitățile poporului român, să rezolve toate problemele societății și pe cele ale națiunii. Cartea evi-

dențiază, meritul liberalilor români, acela de a insista pentru emanciparea politică a întregii națiuni și astfel de a populariza ideea că poporul nu trebuie să fie exclus din viața publică, ci trebuie să influențeze viața politică a statului. Liberalii români au arătat astfel importanța guvernului parlamentar reprezentativ, în cadrul căruia majoritatea națiunii își poate găsi reprezentarea.

Autorul nu își ancorează analiza în identificarea similarităților dintre liberalismul românesc și fenomenele similare din democrațiile occidentale. Interesul pentru această lucrare este stimulat prin faptul că volumul reușește să argumenteze o prezență reală a liberalismului românesc în plan politic deși realizează și investighează restructurările sistemului politic din România care au înregistrat în cursul secolului al XIX-lea, dar și la începutul secolului al XX-lea, dezvoltări specifice dar și speciale, oarecum atipice, chiar dacă acestea nu au infirmat logica sistemului parlamentar.

Lucrarea urmărește în mod evolutiv procesele dezvoltării politice legate de evoluția liberalismului și pe cele proprii evoluției liberalismului de la noi. Punctual, sunt evidențiate și cercetate lipsa oportunităților de exprimare a categoriilor defavorizate, caracterul precumpănitor agricol, cerealier și animalier al economiei românești premoderne și moderne (ce se manifesta mai ales ca economie extensivă și de subzistență, arată autorul), apăsătoarea „problemă țărănească” a structurilor sociale, neputința soluționării radicale a chestiunilor satului românesc, insuficiența educației civice a populației. În același timp se investighează și rolul altor factori, cum ar fi: anumite încercări de a forța ritmul istoriei și înclinațiile clasei politice de a manifesta interes mai ales față de „formele noi” ale ordinii politice etc.

În întregimea sa, lucrarea se raportează critic la idealul liberal al celei mai bune forme de guvernământ din secolul al XIX-lea, arătând că acest ideal nu prezenta soluții magice dar devenea în mod obligatoriu generator de performanțe în orice societate, indiferent de stadiul ei de dezvoltare, de civilizație, de capacitatea de percepție a populației. Accentul lucrării este plasat pe cercetarea circumstanțelor istorice și naționale care au permis atât implementarea, cât și funcționarea democrației reprezentativ-parlamentare în România, observând că implementarea și funcționarea acesteia a provocat o serie de „mutații salutare”, după cum le denumeste autorul. Aceste „mutații” au schimbat „peisajul” politic românesc atât în mod imediat, cât și în perspectivă, prin schimbări de profunzime, miza istorică a potențialului de emancipare politică a poporului român.